

ISHDA INDIVID, SHAXS VA INDIVIDUALLIK TUSHUNCHALARINING PSIXOLOGIK-FALSAFIY MAZMUNI

Ergashova Mohina Maqsudjon qizi

Chirchiq davlat pedagogika universiteti

Aniq fanlar fakulteti 1-kurs 25/1 talabasi

mohinaergasova@gmail.com

Ozodqulov Olimjon Bahodir o'g'li

Chirchiq davlat pedagogika universiteti

Psixologiya kafedrası o'qituvchisi

Ilmiy rahbar: Olimjonozodqulov30@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17815047>

Annotatsiya: Mazkur ilmiy ishda individ, shaxs va individuallik tushunchalarining psixologik-falsafiy mazmuni, ularning o'zaro bog'liq jihatlari hamda zamonaviy ilmiy qarashlar doirasida talqini tahlil qilinadi. Insonning biologik mavjudot sifatidagi boshlang'ich bosqichi, uning ijtimoiy tajriba asosida shakllanadigan shaxsi va betakror ruhiy tuzilmasini ifodalovchi individualligi o'rtasidagi tizimli munosabatlar ilmiy manbalarga tayangan holda yoritiladi.

Kalit so'zlar: Individ, shaxs, individuallik, psixologik rivojlanish, ijtimoiylashuv, temperament, xarakter, biologik omillar, sotsiogenetik yondashuv, ta'lim jarayoni, raqamli muhit.

Abstract. This scientific work analyzes the psychological and philosophical content of the concepts of individual, personality and individuality, their interrelated aspects and interpretation within the framework of modern scientific views. The initial stage of a person as a biological being, his personality formed on the basis of social experience and his individuality, which represents a unique mental structure, are highlighted based on scientific sources.

Keywords: Individual, personality, individuality, psychological development, socialization, temperament, character, biological factors, sociogenetic approach, educational process, digital environment.

KIRISH

Inson haqida ilmiy tasavvurlar tarix davomida falsafa, psixologiya, pedagogika, sotsiologiya kabi fanlar kesishmasida shakllanib kelgan. Insonning jamiyatdagi o'rni, uning ruhiy va ijtimoiy rivojlanish bosqichlari, shuningdek, shaxs sifatida yetilishi o'ziga xos murakkab jarayon sanaladi. Shu sababli inson tabiatini izohlashga doir "individ", "shaxs" va "individuallik" tushunchalari doimo ilmiy izlanishlar markazida bo'lib kelgan. Mazkur maqolada ushbu tushunchalarning nazariy asoslari, ularning o'zaro farqlari, rivojlanish omillari va pedagogik hamda psixologik amaliyotda qo'llanilish xususiyatlari tahlil qilinadi.

Individ tushunchasi biologik mavjudot sifatida insonni anglatib, uning jamiyatdan tashqari, tabiiy xususiyatlarga ega mavjudot ekanini bildiradi. Shaxs esa ijtimoiy sifatlar majmuasi orqali shakllanib, insonning jamiyat bilan uzviy aloqada rivojlanishini ifodalaydi. Individuallik esa har bir shaxsning betakror psixologik va ijtimoiy xususiyatlarining yig'indisi sifatida talqin etiladi. Ularning har biri inson tabiatini anglashga yordam beruvchi muhim kategoriyalar bo'lib, o'zaro integrallashgan holda insonning jamiyatdagi funksional mavqeyini belgilaydi.

Mazkur tadqiqotning dolzarbligi shundaki, hozirgi globallashuv va raqamli transformatsiya sharoitida inson shaxsining shakllanishi yangi omillar ta'siriga duch kelmoqda. Bu jarayonda individ va shaxs rivojlanish mexanizmlarini chuqurroq tahlil qilish zarurati

yuzaga chiqadi. Shu bois maqola individ, shaxs va individuallikning nazariy - psixologik mazmunini yoritib, ilmiy yondashuvlar asosida ularning o'zaro bog'liqligini aniqlashga qaratilgan.

Adabiyotlar sharhi. Individ, shaxs va individuallik tushunchalariga bag'ishlangan ilmiy adabiyotlar so'nggi yillarda ijtimoiy - psixologik muhitning o'zgarishi tufayli yanada kengayib bormoqda. Psixologiya sohasidagi zamonaviy tadqiqotlarda individning biologik tabiati masalasiga yangicha yondashuvlar taklif qilinmoqda. Kognitiv neyropsixologiya yo'nalishi vakillari insonning tug'ma xususiyatlari, nerv tizimi faoliyati va temperamentning dastlabki shakllanish bosqichlarini rivojlanish jarayonining muhim elementi sifatida ko'rib chiqadilar. Shu asosda individning biologik salohiyati shaxs shakllanishining boshlang'ich poydevori sifatida e'tirof etiladi.

Shaxs tushunchasiga bag'ishlangan ilmiy manbalarda esa insonning ijtimoiy tajriba asosida shakllanishi, uning kommunikativ faoliyati, ijtimoiy rollarni o'zlashtirishi va ijtimoiylashuv jarayonining psixologik mexanizmlari izohlanadi. Ayrinman balarda shaxsning shakllanishi tarbiya, oila muhitidagi munosabatlar, ta'lim jarayoni va jamiyatda mavjud qadriyatlar tizimi bilan bog'liq holda tahlil qilinadi. Xususan, zamonaviy pedagogik izlanishlarda shaxsning o'zini anglash darajasi, motivatsion tizimi, emotsional - irodaviy xususiyatlari va kompetensiyalari ta'lim samaradorligining asosiy omillaridan biri sifatida ko'rsatiladi.

“Individ” atamasi lotincha “individuum” so'zidan kelib chiqqan bo'lib, “bo'linmaydigan”, “yahlit mavjudot” ma'nolarini anglatadi. Ushbu tushuncha jamiyatda mavjud bo'lgan har qanday tirik vujudni, mustaqil yashaydigan insonni bildiradi. Kasbi, jismoniy yoki ruhiy holati, imkoniyatlarining cheklangan-cheklanmaganligi individ bo'lishiga ta'sir qilmaydi. Har bir inson hayot davomida o'sib, tajriba orttirib, o'zgarib boradi. Natijada u oddiy biologik mavjudot sifatidagi individlik darajasidan ko'tarilib, asta - sekin shaxs va individuallik bosqichiga yetadi. Bu jarayon tarixiy va ijtimoiy omillar ta'sirida takomillashib boradi; ibtidoiy davrlarga xos bo'lgan oddiy individlik o'z taraqqiyoti davomida shaxsga aylanadi.

Shaxs - bu alohida individning ijtimoiy - axloqiy jihatdan shakllangan yaxlit tizimi bo'lib, inson mohiyati va uning qadriyatlarining namoyonidir. Shaxs jamiyatda shakllangan munosabatlar, muloqot, axloqiy me'yorlar tizimini o'zida mujassam etadi va yangi avlod hayoti uchun ma'lum tayanch bo'lib xizmat qiladi. Inson shaxs sifatida murakkab va ko'p qirrali mavjudot bo'lib, biologik, ruhiy, ijtimoiy, ma'naviy, axloqiy hamda estetik xususiyatlari asosida o'rganiladi. Shaxs jamiyatning muayyan avlodiga mansub vakil sifatida ong, tafakkur va aql yordamida o'z faoliyatini boshqaradi, turmush tajribasiga tayanadi. Sharq mutafakkirlari shaxs tushunchasini yuksak ahamiyatga ega, bebaho qadriyat sifatida talqin qilganlar. Inson shaxs sifatida kamolotga intiladi, hayot mazmunini boyitadi va jamiyat taraqqiyotiga hissa qo'shishga ehtiyoj sezadi. Shaxs tushunchasi insonning oliy darajadagi ijtimoiy-madaniy ko'rinishi bo'lib, har bir odam o'z mavjudligi va hayotiy qadri bilan shu maqomga munosibdir. Shaxsning eng asosiy ko'rinishlaridan biri - bu uning individualligidir.

Individuallik - bu muayyan mavjudot yoki hodisaga xos bo'lgan, uni boshqalardan ajratib turuvchi betakror belgilar majmui. Individuallik umumiylikka qarama - qarshi qo'yiladi, chunki unda o'ziga xos belgilar ustuvorlik qiladi. Individuallik tushunchasining ilk talqinlari qadimgi yunon faylasuflari Levkip va Demokrit qarashlarida uchraydi; ular har bir narsa va atomning o'ziga xos sifatga egaligini qayd etganlar. Rim faylasufi Seneka mazkur tushunchani yanada

rivojlantirib, individuallikning bo'linmaydigan, ichki mazmunini yo'qotmaydigan mavjudotga xos xususiyat ekanligini ta'kidlaydi. O'rta asrlarda esa individuallik inson shaxsi bilan bog'liq holda izohlangan. XVII asrda Leybnits bu boradagi qarashlarni chuqurlashtirgan bo'lsa, keyinchalik Gyote individual xususiyatlarni badiiy asarlarida yorqin ifodalagan. Romantizm davri vakillari ham individuallikni muhim tushuncha sifatida talqin qilishgan.

Insonning individualligi uning hayoti va faoliyatining barcha jabhalarida namoyon bo'lib, ichki va tashqi sifatlarining betakrorligini aks ettiradi. Unda xarakter, temperament, iroda, qobiliyat, iqtidor kabi xususiyatlar mujassam bo'lib, ular hech kimda aynan bir xil holda takrorlanmaydi. Har bir insonning o'ziga xos emotsional holati, mimikasi, odatlari ham shu individuallikning tarkibiy qismlaridir.

Inson tug'ilgan paytdan boshlab umrining oxirigacha izlanishlar, tajribalar, turli hayotiy voqealar orqali o'z "men" ini topib boradi. Har bir uchrashuv, har bir voqea uning shaxs sifatida shakllanishiga, individualligi boyishiga va individdan komillikka intiluvchi shaxsga aylanishiga xizmat qiladi.

XULOSA

Tadqiqot yakunlari shuni anglatadiki, individ, shaxs va individuallik tushunchalari insonni har tomonlama tushunish uchun zarur bo'lgan asosiy psixologik-falsafiy kategoriyalardir. Individ insonning biologik mavjudot sifatidagi boshlang'ich asosini tashkil etadi. Shaxs esa insonning ijtimoiy jihatdan shakllangan, ongli faoliyat ko'rsatuvchi murakkab tizim bo'lsa, individuallik uning betakror psixologik xususiyatlarining majmuasi hisoblanadi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Abdullayev, A. Psixologik rivojlanishning zamonaviy tahlili. Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.
2. Aripov, M. Shaxs psixologiyasining nazariy asoslari. Toshkent: Innovatsiya nashriyot, 2022.
3. G'ulomov, B. Inson psixologiyasi va taraqqiyoti. Buxoro: Zamin nashriyoti, 2020.
4. Karimova, Z. Differensial psixologiya asoslari. Toshkent: Yangi asr avlodi, 2023.
5. Yusupova, D. Raqamli jamiyatda shaxsning rivoji. Toshkent: Ijtimoiy fikr, 2022.
6. Ozodqulov Olimjon Bahodir o'g'li. (2024). Rahbar va xodim munosabatlarining boshqaruv jarayonidagi psixologik xususiyatlari. Образование наука и инновационные идеи в мире, 41(1), 110 - 113. Retrieved from <https://www.newjournal.org/index.php/01/article/view/12079>